T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

CİLT 4

44. KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI BİLDİRİLERİ

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

44. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu

44. KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI

CİLT 4

27-31 MAYIS 2024
NEVŞEHİR

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI ANA YAYIN NO: 3796/4
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın No: 205/4

Editör
Dr. Candaş KESKİN

27-31 Mayıs 2024 tarihlerinde Nevşehir'de düzenlenen 44. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

TK: 978-975-17-6176-7
ISBN: 978-975-17-6180-4

Grafik Tasarım
Nihal KARAPEK

Kapak Fotoğrafı
Mermer Dionysos başı, Aphrodisias, Tetrapylon Caddesi, MS 4. yüzyıl.

Not: Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Candaş KESKİN tarafından denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarlar sorumludur.

Ankara 2025

ULUSLARARASI KAZI, ARAŞTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU BİLDİRİ KİTAPLARI YAYIN İLKELERİ

Her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu toplantısındaki sözlü sunumlara dair bildirilere yer verilen Kazı Sonuçları Toplantısı, Araştırma Sonuçları Toplantısı ve Arkeometri Sonuçları Toplantısı bildiri kitapları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesinde yayına hazırlanmakta ve Bakanlığımız web sayfası üzerinden açık erişimli olarak tüm araştırmacı ve ilgililerin kullanımına sunulmaktadır. Katılımcılar tarafından sempozyumda sunulan bütün bildirilerin yayımlanmak üzere gönderilmesi beklenmektedir.

Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nda sunulan bildirilerin telif hakkı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne devredilmiş sayılır. Bildiriler, Bakanlık editörleri tarafından yalnızca yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uygunluk bakımından incelenmektedir. Yazarlar tarafından bildirilerin telif hakları ve etik ilkeler gözetilerek hazırlanması gerekmektedir. Bildiri metinlerinde ifade edilen görüşler veya telif haklarından doğacak sorumluluklar yazarlarına aittir.

Yazım Dili

Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nda sunulan ve yayınlanması için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne gönderilen bildiri metinlerinin yazım dili Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızcadır. Yazarlar, bu dillerden birinde metinlerini göndermelidirler.

Yazım Kuralları

Kazı Sonuçları Toplantısı, Araştırma Sonuçları Toplantısı ve Arkeometri Sonuçları Toplantısı'nda sunulan ve yayımlanması için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne gönderilen bildiri metinlerinin aşağıda belirtilen şekilde sunulmasına özen gösterilmelidir.

1. Bildiri Metni Başlığı: İçerikle uyumlu ve konuyu kapsayan bir başlık olmalı ve koyu harflerle 14 punto yazılmalıdır. Bildiri başlığı en fazla 12 kelimeden oluşmalıdır.

2. Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i: Yazar(lar)ın ad(lar)ı ve soyad(lar)ı, başlığa eklenen bir dipnotla verilmeli; aşağıdaki şekilde unvan, görev yapılan kurum, iletişim, e-posta adresi ve ORCID numarası belirtilmelidir.

Örneğin: Prof. Dr. Derya ŞAHİN; Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059 Görükle-Bursa/TÜRKİYE; E-Posta: dsahin@uludag.edu.tr; ORCID: 0000-0003-0021-4271.

3. Ana Metin

Bildiri metinlerinin Word formatında, 10 punto, bir satır aralıklı ve Times New Roman fontunda; resim, çizim, tablo, harita, grafik, altyazı ve dipnotlar dâhil olmak üzere toplam

1.500 kelimeden az olmayacak ve 4.000 kelimeyi aşmayacak şekilde hazırlanması gerekmektedir.

Bildirileri metinlerinde özet kısmına yer verilmemelidir.

Metin içinde **bold** (koyu) karakter kullanılmamalıdır. Yabancı ve teknik terimler için *italik* (eğik) karakterler kullanılmalıdır. Başka kaynaklardan doğrudan yapılan alıntılar "tırnak" işareti içerisinde verilmelidir.

Metinler hazırlanırken Türk Dil Kurumu yazım kurallarına uyulması gerekmektedir. Kelimelerin yazımı sırasında Türk Dil Kurumu web sitesinde yer alan sözlük uygulaması (https://sozluk.gov.tr/) referans olarak alınmalıdır.

Kısaltmaların Türk Dil Kurumu web sitesinde (https://tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/kisaltmalar-dizini/) yer verilen kurallara uygun olarak yapılması gerekmektedir.

Metin içinde MÖ, MS gibi çok alışılagelmiş kısaltmalar ile km, kg, m, cm, m² ve m³ gibi ölçü ve ağırlık birimleri dışında kısaltma kullanılmaması beklenmektedir. MÖ, MS ile uzunluk ve ağırlık ölçüleri gibi standartlaşmış örnekler haricinde kısaltma kullanılmak istenen durumlarda, ilk kullanımda açık hali ve parantez içerisinde kısaltmasının verilmesi, metnin ilerleyen bölümlerinde kısaltmaların aktarılması gerekmektedir. Örneğin: Erken Tunç Çağı (ETÇ) katmanında ele geçen buluntular…. ETÇ duvarının devamında….

Bölge, dönem, devir, çağ, kurum vb. ilk harfleri büyük harf ile yazılmalıdır: Doğu Anadolu, Yakın Doğu, Avrupa, Akdeniz Bölgesi, Dicle Nehri, Fetret Devri, Geç Tunç Çağı, Osmanlı Dönemi, Orta Çağ, Türk Tarih Kurumu vb.

4. Bölüm Başlıkları: Metindeki ana başlıklar büyük harflerle ve *italik*, alt başlıklar ise küçük harflerle ve *italik* olarak tümü 12 punto ile yazılmalıdır. Makalede, düzenli bilgi aktarımını sağlamak amacıyla ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Ana ve alt başlıkların uygun şekilde numaralandırılması gerekmektedir.

5. Alıntı ve Göndermeler:

Başka metinlerden doğrudan yapılan alıntılar tırnak içinde verilmelidir. Yapılan alıntı uzunluğu beş satırdan az ise satır arasında, beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağ ve solundan 1,5 cm içeride, blok halinde yazılmalıdır.

Metin içinde yapılan göndermeler, parantez içinde, aşağıdaki şekilde yazılmalıdır (Akurgal, 1995, s. 44). İki yazarlı yayınlar için (Erdem ve Yenice, 2008) örneğine uyulmalıdır. İkiden fazla yazarlı yayınlarda, metin içinde yalnızca ilk yazarın soyadı ile birlikte vd. kısaltması (Örneğin: Tunç vd., 2001, s. 45, şek. 3b) kullanılmalıdır.

Dipnot yalnızca açıklamalar için kullanılmalı ve otomatik numaralandırma yoluna gidilmelidir.

Metin içinde gönderme yapılan yazarın adının verildiği durumlarda kaynağın yalnızca yayın tarihi yazılmalıdır. Örneğin: Eyice (1985, s. 21)'ye göre…"

Yayın tarihi bulunmayan eserlerde yazar adının sonrasında tarih yok kısaltması olarak ty. ibaresi eklenmelidir. Örneğin: Yılmaz, ty., s.13.

Yazarı belli olmayan veya anonim eserlerde, eserin ismi yazılmalıdır. Örneğin: MTA Raporu, 1979, s. 33

Bir atıfta birden çok kaynağa yer verilmesi durumunda, kaynakların eski tarihli olanlardan yeni tarihli olana doğru sıralanması gerekmektedir (Akurgal, 1966; Özgüç, 1969; Erkanal, 1983).

Bir eserden yararlanıldığı durumlarda, atıf yapılan eserin sayfa numarası ve gerektiği durumlarda yararlanılan şekil no.su açık biçimde belirtilmelidir (Örneğin: Cook, 1966, s. 192, fig. 4).

Yararlanılan tüm kaynaklar, metnin sonunda "Kaynakça" başlığı altında verilmelidir. Metinde kullanılmayan yayınlara kaynakça kısmında yer verilmemesi, metinde kullanılan tüm yayınların da kaynakça kısmında açık hallerinin belirtilmesine özen gösterilmelidir.

Web kaynaklarının metin içi atıflarda, atıf sırasına göre "Web: 1" , "Web: 2", "Web: 3" … şeklinde aktarılması; kaynakça kısmında web sayfasının linkine yer verilmesi ve erişim tarihinin eklenmesi gerekmektedir.

Örnek (Metin İçinde): Bir diğer mermer güneş saati de 2022 yılındaki Aizonai kazılarında ele geçmiştir (Web: 1).

(Kaynakçada)

Web 1: https://haber.dpu.edu.tr/tr/haber_oku/63285e5f0b521/aizanoi-kazilarinda-mermer-gunes-saatine-ulasildi (Erişim Tarihi: 24.03.2024)

6. Tablo, Harita, Çizim, Grafik, Şekil ve Fotoğraflar:

Bildirilerde kabul edilecek görsel sayısı 15 ile sınırlıdır. Kullanılan fotoğraf, şekil, tablo, harita ve benzeri görsellerin alt yazıları dahil olarak bildiri metninin uygun yerine yerleştirilmesi ve ayrıca kullanılan tüm görsellerin metinden ayrı olarak JPEG formatında baskıya uygun çözünürlükte gönderilmesi gerekmektedir. Kullanılacak olan bir fotoğraf ise minimum 300 dpi boyutunda; şekil, harita, plan ve benzeri çizimlerin en az 600 dpi boyutunda olması gerekmektedir. Tasarım aşamasında karışıklıklara yol açmaması açısından her bir görsel metin içerisindeki numarasına uygun biçimde sıralanmalıdır.

Metinde kullanılan harita, resim, çizim ve grafik gibi görseller niteliklerine uygun biçimlerde adlandırılmalı ve ekler kısmında gruplandırılmalıdır. Çizimler (Çizim: 1), Resimler (Resim: 1), Haritalar (Harita: 1) şeklinde isimlendirilmelidir. Ekler kısmında ilk olarak harita, ardından resim, son olarak çizim ve grafiklere yer verilmelidir.

Metin içerisinde kullanılacak tablolarda numara ve başlık verilmelidir. Tablo çiziminde dikey çizgiler kullanılmamalı, yatay çizgilerden yalnızca tablo içinde verilen alt başlıkları ayırmak için yararlanılmalıdır. Tablo numarası ve açıklaması üstte ortalanmış olarak verilmelidir. Her sözcüğün ilk harfi büyük yazılmalıdır.

Harita, çizim, grafik, şekil ve fotoğraflar gerekli görüldüğü durumda metin içerisinde kullanılabilmekle birlikte metnin sonunda "Ekler" başlığı altında yukarıda belirtilen sıralamaya göre verilmesi tercih edilmelidir. Harita, çizim, grafik, şekil ve fotoğrafların numaraları ve adları görsel altına ortalanmış şekilde tümce düzeninde yazılmalıdır. Örneğin: Resim 1: Sipylos Dağı kuzeyden görünüm.

Kapsamı gereği bir arada yer verilmesi gereken resim, çizim ve tablolar haricinde levha sistemi kullanılmamalıdır.

Çoklu görsellerde isimlendirmeler çizim, resim vb. no. ve ardından harf ile verilmeli; metin içerisinde görsellere atıflar da bu şekilde aktarılmalıdır. Örneğin: …Kazıda ele geçen iki kandilden ilk örnekte bitkisel bezemeler (Çizim: 3a), parçalar halinde ele geçen diğer örnekte ise geometrik desenler (Çizim: 3b) hakimdir…

7. Kaynakça: Metin içerisinde yararlanılan kaynaklar, kaynakça bölümünde yazarların soyadına göre alfabetik olarak aşağıda verilen örneklere uygun olarak yazılmalıdır. Kaynakça kısmında bir yazarın birden çok yayınının olması durumunda, yayın tarihine göre sıralamaya gidilmeli, bir yazarın aynı yılda basılmış yayınları ise yayın tarihinin yanında harflerle (2001a, 2001b gibi) verilmelidir.

Örnekler:

Tek Yazarlı Kitap	Görkay, K. (2015). *Tarihin Hazinesi Zeugma.* İstanbul: National Geographic Türkiye. Morrisson, C. (2002). *Antik Sikkeler Bilimi Nümismatik: Genel Bir Bakış* (Çev. Zeynep Çizmeli Öğün). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
Çok Yazarlı Kitap	Yenişehirlioğlu, F., Müderrisoğlu, F., Akpolat, M. ve Alp, S. (1995). *Mersin Evleri.* Ankara: Kültür Bakanlığı.
Editörlü Kitap	Uçkan, Y. (ed.) (2017). *Olympos I: 2000-2004 Araştırma Sonuçları.* İstanbul: AKMED.
Editörlü Kitapta Bölüm	Pekak, S. (2009). Nevşehir'de Osmanlı Döneminde İnşaa Edilen Bir Kilise (Ed. Ahmet Oğuz Alp), *Ebru Parman'a Armağan.* Ankara: Alter, s.335-341.
Elektronik Baskısı Olan Kitap	Beck, H. (2020). *Localism and the Ancient Greek City-State*. Erişim: https://www.ebooks.com/en-us/book/210040162/localism-and-the-ancient-greek-city-state/hans-beck/
Tezler	Yıldırım, F. (2013), *14.* Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemi'ne Kadar Yabancı Seyyahların Gözünden Bursa İlindeki Mimari Eserler. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Dergiden Tek Yazarlı Makale	Bilici, Z.K. (2005). A German Token Uncovered During the Alanya Citadel Excavations, *Adalya*, *8*, s. 351-356. (Dergilerin cilt ve sayıları dergi adının ardından verilmelidir. Bir cilde ait birden çok sayı var ise bu sayılar parantez içinde aktarılmalıdır. Örneğin, *Belleten, 87(310)*

Dergiden Çok Yazarlı Makale	Bennett, J. ve Young, R. (1981). Some New and Some Forgotten Stamped Skillets, and the date of P. Cipius Polybius. *Britannia, 12*, s. 37-44.
Web kaynakları	Web 1: https://haber.dpu.edu.tr/tr/haber_oku/63285e5f0b521/aizanoi-kazilarinda-mermer-gunes-saatine-ulasildi (Erişim Tarihi: 24.03. 2024)

Bildiri Metinlerinin Gönderilmesi

Yukarıda belirtilen ilkelere uygun hazırlanmış olan bildiri metinleri ile eki görseller, 1 Ağustos tarihine kadar **yayinlar@ktb.gov.tr** adresine Wetransfer ile gönderilmelidir. Wetransfer ile gönderilmeyen metin ve görseller sistem tarafından otomatik olarak silinmektedir.

Bildiri Metinlerinin Değerlendirilmesi

Bildiri metinleri ve eklerinin, belirtilen süre içerisinde Genel Müdürlüğümüze gönderilmesi gerekmektedir. Metinler, ilgili konunun editörleri tarafından yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uygunlukları açısından incelenir. **İlgili editör,** gerekli durumlarda metin üzerinde düzeltmeler yapabilir veya eksikleri yazardan gidermesini isteyebilir. Uygun görülmeyenler düzeltilmesi için yazarına gönderilir. Son gönderim tarihine kadar dergi editörlüğüne gönderilmeyen, eksiklikleri bulunan ve konu editörleri tarafından talep edilen düzeltmeler yerine getirilmeyen bildiriler, yayın kapsamına alınmaz.

Etik İlkeler

Kazı Sonuçları Toplantısı, Araştırma Sonuçları Toplantısı ve Arkeometri Sonuçları Toplantısı'nda sunulan ve yayımlanması için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne gönderilen bildiri metinlerinin aşağıda belirtilen etik ilkelere uygun olarak hazırlanması zorunludur.

Ortak Yazarlık: Bildirilerin yazarları sunulan çalışmaya katkı sağlayanlarla sınırlı olmalıdır. Çalışmaya katkıda bulunmayan isimlere makalede yer verilmemelidir. Bildirilerin yazar sıralamaları, dergi editörlüğüne gönderilen metindeki sıralamaya uygun olarak yayına alınacaktır.

Teşekkür: Yazarlar, çalışmalarını destekleyen kişi, kuruluş ve finansal kaynakları teşekkür kısmında beyan etmekle yükümlüdür. Teşekkür kısmı, metnin sonunda kaynakça kısmının önünde yer almalıdır.

Özgünlük: Sunulan bildiri, sunumu yapan yazar(lar)a ait olmalıdır. Diğer araştırmacıların çalışmalarına yer veriliyor ise, alıntıların uygun biçimde aktarılması ve kaynakçada yararlanılan çalışmalara yer verilmesi gerekmektedir. Gönderilen görsellerin ve metinlerin telif hakkından doğacak hukukî yaptırımlardan bildiri sahipleri sorumludur.

Basılmış Bir Yayının Sunumu: Yazarlar tarafından gönderilen çalışmaların daha önce yayınlanmamış olması beklenir.

İletişim Bilgileri

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

Müzeler Dairesi Başkanlığı Yayın ve Tanıtma Şubesi Müdürlüğü

II.TBMM Binası Yanı 06110 Ulus Ankara/TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 470 64 64 - +90 (312) 470 64 65

E-Posta: yayinlar@ktb.gov.tr

web: https://kvmgm.ktb.gov.tr/

İÇİNDEKİLER

Abuzer KIZIL, Mazlum ÇUR
EUROMOS ANTİK KENTİ 2023 YILI KAZI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI 13

Adnan ÇEVİK, Kemalettin KÖROĞLU, Ahmet Oğuzhan KARAÇETİN,
Mehmet Sait SÜTCÜ, Selver ASLAN
MALAZGİRT KALESİ KAZILARI 29

Ahmet Cem ERKMAN, Ali TAŞ, Elçin ŞENER
KURUTLU FOSİL LOKALİTELERİ KAZISI 2023 YILI ÇALIŞMALARI 45

Akın TEMÜR, İlknur GÜLTEKİN GENÇ
SEBASTOPOLİS ANTİK KENTİ 2023 YILI KAZI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI 51

Ali BAŞ, Necla DURSUN, Şükrü DURSUN, Yurdagül ÖZDEMİR,
Ömer Devrim AKSOYAK, Rasim BAĞIRLI, Ayşe Nur TAŞDELEN
2023 YILI KEYKUBADİYE SARAYI KAZISI 63

Anacleto D'AGOSTINO, Valentina ORSI, Yağmur HEFFRON
UŞAKLI HÖYÜK ARCHAEOLOGİCAL PROJECT: THE 2023 EXCAVATİONS SEASON 81

Aslı ÖZYAR
TARSUS-GÖZLÜKULE KAZISI 2023 YILI ÇALIŞMALARI 97

Asuman BALDIRAN
IASOS KAZISI 2023 YILI ÇALIŞMALARI 113

Atilla ENGİN, Özgür ÇOMAK, Deniz Burak KİŞNİŞ
TAŞLIGEÇİT HÖYÜĞÜ KURTARMA KAZILARI 2023 131

Atilla ENGİN, Özgür ÇOMAK
YESEMEK HİTİT HEYKEL ATÖLYESİ 2023 YILI KURTARMA KAZISI 153

Atilla ENGİN, Sabahattin EZER, Aydoğan BOZKURT, Derya BOZKURT,
Deniz Burak KİŞNİŞ, Şenay DORUK ENGİN
OYLUM HÖYÜK 2023 173

Atilla ENGİN, Özgür ÇOMAK, Emrah ÖZDEMİR
HAMAÇ HÖYÜK KURTARMA KAZILARI 2023 193

B. Ayça POLAT BECKS
KREMNA 2023 YILI ÇALIŞMALARI 213

Ayla SEVİM EROL, Gülşah GÜLER, Tolga KÖROĞLU, Kazım HALAÇLAR, Serdar MAYDA
ÇORAKYERLER KAZISI 2023 YILI ÇALIŞMALARI 227

Ayşegül ŞARBAK, Berna ALPAGUT, Tümel Tanju KAYA, Serdar MAYDA,
Gülşah GÜLER, Merve GÜMRÜKÇÜ USLU
PAŞALAR KAZISI 2023 YILI ÇALIŞMALARI 247

Banu ÖZDİLEK, H. Onur TIBIKOĞLU, M. Naif SÖNMEZ, Ayşe ERSOY, M. Naif SÖNMEZ
İSSOS- EPİPHANEİA (HATAY-ERZİN) 2023 YILI KAZI VE ARAŞTIRMALARI 264

Bilal SÖĞÜT
STRATONIKEIA VE LAGINA 2023 YILI ÇALIŞMALARI 285

Bilge HÜRMÜZLÜ, Burak SÖNMEZ, Semih TOGAN, Mustafa SARIŞAHİN, Onur SOYLU
SELEUKEIA SIDERA ANTİK KENTİ 2023 YILI ÇALIŞMALARI 305

Bülent ARIKAN
ANTALYA İLİ ELMALI İLÇESİ HACIMUSALAR HÖYÜK KAZISI 2023 YILI
ÇALIŞMARI 319

Cesur PEHLEVAN, Yener BEKTAŞ, Ayhan YİĞİT, Ferhat KAYA,
Pınar GÖZLÜK KIRMIZIOĞLU, Okşan BAŞOĞLU, Uğur DOĞAN, Ali AKBABA, Emrah ŞİMŞEK
2023 YILI YENİYAYLACIK FOSİL LOKALİTESİ KAZISI 313

Christopher RATTÉ
ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AT NOTION, 2022-23 341

Çiler ALTINBİLEK-ALGÜL, Orkun H. KAYCİ, Semra BALCI, Hale TÜMER,
Derya SİLİBOLATLAZ BAYKARA, Songül CEYLAN BALA
EŞEK DERESİ MAĞARASI 2022 YILI ÇALIŞMALARI 359

Davut KAPLAN, Oğuz KOÇYİĞİT, Tolga ÖZHAN, Hüseyin YAMAN, Çilem YAVŞAN
GÜLPINAR / SMİNTHEİON 2023 YILI ÇALIŞMALARI (44.YIL) 367

Sharon R. STEADMAN, Buru YILDIRIM, Deniz ERDEM
THE 2023 SEASON AT ÇADIR HÖYÜK 381

Derya Şahin
APOLLONİA AD RHYNDACUM 2023 KAZI ÇALIŞMALARI 391

E. Emine Naza DÖNMEZ, Şeyda ALGAÇ, Fatmanur SALTIK
AMASYA HARŞENA KALESİ VE KIZLAR SARAYI KAZISI 2023 DÖNEMİ ÇALIŞMALARI 405

Ercan ÇALIŞ
VAN GEVAŞ TÜRK İSLAM MEZARLIĞI (2023) 419

Ersin ÇELİKBAŞ, Ercan VERİM, Mehmet AKDAŞ, Büşra AL, Buket GÜNDÜZ,
Elif Nur ÇAKMAK, Musa BAŞARAN, Batuhan DÖNMEZ
HADRİANOPOLİS 2023 YILI ÇALIŞMALARI 429

Ertekin M. DOKSANALTI, İbrahim KARAOĞLAN, Derviş Ozan TOZLUCA,
Songül SÖZEL, Kadriye Merve SELEK, Simge Yağmur MEYDAN
KNİDOS – BURGAZ – EMECİK APOLLON KUTSAL ALANI KAZI VE ARAŞTIRMALARI: 2023 449

Faris DEMİR
KAST ABALA KAZISI 2023 461

Fikri KULAKOĞLU, Elif GENÇ, Ryoichi KONTANI, Luca PEYRONEL,
Nilgün COŞKUN-MASATCIOĞLU, Agnese VACCA, Mehmet Tarık ÖĞRETEN,
Birgül YILDIZ-KÖSE, Alireza GOUCHİ, Ji Yeon CHOI
2023 YILI KÜLTEPE-KANİŞ KAZILARI 471

Francesca Balossi RESTELLİ
ARSLANTEPE KAZILARI-MALATYA, 2023 SEZONU 481

VAN GEVAŞ TÜRK İSLAM MEZARLIĞI (2023)

Ercan ÇALIŞ*

GİRİŞ

Van İli, Gevaş İlçesi, Karşıyaka Mahallesi, Hişet Mevkii'nde bulunan Gevaş Selçuklu Mezarlığında 2023 yılı içerisinde yapılması planlanan temizlik, belgeleme ve restorasyon çalışmaları, Van Müzesi Müdürlüğü başkanlığında, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ'ın bilimsel sorumluluğunda, kazı yapılmaksızın gerçekleştirilmesi Bakanlığımız, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 24.07.2023 tarih ve E-51337267-160.02.01-4013542 sayılı yazılarıyla uygun görülmüştür.

Gevaş Selçuklu Mezarlığı 2023 yılı çalışma programı doğrultusunda 22.09.2023 tarihinde Van Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ'ın bilimsel danışmanlığında saha çalışmalarına başlanmıştır. Bakanlığımız tarafından karşılanan ödeneğe bağlı olarak çalışmalar 31.10.2023 tarihinde sonlandırılmıştır. Gevaş Selçuklu Mezarlığı'nda 2023 yılı içerisinde temizlik ve restorasyon çalışmalarının tamamlanmasıyla çizim ve okuma gibi belgeleme çalışmaları hazırlanmıştır. Çalışma ekibi olarak, Van Müze Müdürlüğü adına Uzman Şevket BEYİŞ ile Bilimsel Danışman Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ'ın yanı sıra 4 Sanat Tarihçisi, 1 Epigraf, 3 Restoratör ve 6 gönüllü öğrenci olmak üzere toplam 15 kişiyle gerçekleştirilmiştir.

Gevaş ilçesinin de dâhil olduğu Van gölü havzası tarihi incelendiğinde bu alanda yapılan arkeolojik çalışmalar ve bulgular bölge tarihinin antik dönemlere kadar indiğini göstermektedir. Tarihi, oldukça eskilere dayanan Gevaş'taki kültür varlıkları Urartulardan bu yana yoğun olarak görülmektedir. Oldukça köklü medeniyetlere ev sahipliği yapmış bölge, tarihte çoğunlukla "Vastan", "Ostan" şeklinde isimlerle anılmıştır. Gevaş Türk-İslam mezarlığında Türk bilim adamlarının çalışmaları 1950'li yıllardan itibaren başlanmıştır. Kümbet ile ilgili ilk akademik çalışma 1956 yılında Oktay Aslanapa tarafından yayınlanmıştır. Ardından M. Oluş Arık'ın 1967'de, Rahmi H. Ünal'ın 1976'da ve Beyhan Karamağaralı'nın 1972'de Ahlat mezar taşlarıyla ilgili çalışmasında Gevaş mezarlığına da değindiği görülmektedir (Tarhan vd., 1989: 21). Ardından 1988 yılı itibariyle birkaç sezon devam eden kazı ve restorasyon anlamında ilk ciddi çalışmalar ise Van Müzesi başkanlığında M. Taner Tarhan, Veli Sevin ve Muhammed Beşir Aşan'ın bilimsel danışmanlıklarında yapılan çalışmalardır. Bu çalışmalarda kimi usta adlarının Ahlat'ta çalışan ünlü ustalar olduğu belgelenmiştir. Yusuf bin Miran ve Üstad Esed'in çok sayıda şahide de imzalarına rastlanılmıştır (Tarhan vd., 1990: 408). Gevaş Selçuklu Mezarlığı, Türk İslam mezarlıkları içerisinde Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı'ndan sonra en büyük mezarlıklardan biridir (Çalış, 2023, s.57).

* Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ; Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, ercancalis@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1359-4533

Bölge Van Gölü Havzası'nda, bölgenin en yüksek dağı olan Artos dağı eteklerinde ve Türkiye'nin en büyük gölü Van Gölü kıyısında yer almaktadır. Oldukça verimli bir vadide yer alan Gevaş, verimli tarım arazileri ile de dikkat çekmektedir. Geleceğe Kültürel Miras bağlamında, başta Halime Hatun Kümbetinin de yer aldığı Türk-İslam mezarlığı ile diğer önemli tarihi kültürel varlıkları bölgeyi oldukça önemli kılmaktadır. Bunların yanı sıra, Van Gölü havzası Doğu Anadolu'nun önemli bir ticaret merkezi olmasından dolayı Gevaş'ın kültürel zenginliği, el sanatları ve mimarisi ile çeşitli medeniyetlerin izlerini günümüze taşımıştır. Bu kültürel zenginlik ve çeşitlilik mezar geleneğini de etkilemiştir. Gevaş Selçuklu Mezarlığı, Türkiye'nin doğusunda, Van iline bağlı Gevaş ilçesinde yer alan ve karakteristik özellikleriyle Selçuklu geleneğini yansıtan dünyanın en büyük Türk İslam mezarlıklarından biridir. 14. yüzyıldan kalma bu mezarlık, dikkat çekici mezar taşları ve anıt mezarlarla doludur. Yaklaşık olarak elli dönümlük alan üzerinde yar alan tarihi mezarlıkta ilk belirlemelere göre her ne kadar 700 civarında mezar tespiti yapıldıysa da bu sayının binin üzerine çıkacağı ön görülmektedir (foto 1). 2022 ve 2023 sezonu çalışmaları sonucunda, daha önce kayıtlarda yer almayan toplam on dört adet mezar tespit edilmiştir. Yaklaşık olarak 20-25 cm toprak altındayken kayıt altına alınan bu mezar taşlarının orijinal durumlarını korunduğu gözlemlenmiştir. Orijinal haliyle günümüze kadar gelmelerindeki neden erken evrelerde toprak altında kaldıkları ve herhangi bir dış müdahaleye maruz kalmadıklarıdır.

Fotoğraf 1: Gevaş Selçuklu Türk - İslam Mezarlığı havadan görünümü

Gevaş Selçuklu Türk-İslam mezarlığı bir açık hava müzesi konumundadır. Bu mezarlık yeterince korunmadığı gibi iklimsel şartlar ve olumsuz insani müdahalelere de maruz kalmıştır. Özellikle otsu bitkilerden kaynaklı biyolojik bir bozulma türü olarak tanımlanan likenler, taşları adeta hapsetmiştir. Bunun yanında taşların zemin yapılarının da bozulmasıyla,

taşlarda eğrilme, kırılma ve düşme gibi tahribatlar gözlemlenmiştir. Tüm bu tüm bu olumsuz durumları giderme adına bir dizi iyileştirici işlemler yapılmaya başlanmıştır. Bu iyileştirici işlemlerle, atalarımızdan bizlere miras kalan bu mezar taşlarının korunması ve bir sonraki nesillere aktarılması en büyük arzumuzdur.

İyileştirici İşlemler

- Tanı,
- Ot Temizliği,
- Çevre Düzenlemesi,
- Zemin Blokaj İşlemleri,
- Liken Temizliği,
- Tümleme/Birleştirme İşlemleri,
- Epigrafik Çözümleme,
- Çizim Çalışmaları,
- Belgeleme

Çalışma sezonunun başlamasıyla birlikte ilk olarak 2022 yılı sezonunda yapılan çalışma alanlarının temizlenmesi yapılmıştır. Ardından 2023 döneminde planlanan alanın ot temizliği ile devam edilmiştir. Gelen turistlerin beklenti ve istekleri doğrultusunda öncelikle Mezarlığın Kuzey kısmında yer alan giriş bölümünden Halime Hatun Kümbetine doğru giden travers gezi yolu temizlenmiştir. Daha sonra çalışma kapsamına alınan mezarlığın Kuzeybatı bölümünün ot temizliği yapılmıştır (Fot. 2). Mezarlık alanın ¼'ü kadarki alanda yer alan otlar sırt tırpanıyla biçilmiştir.

Fotoğraf 2: Ot Temizliği Müdahale Öncesi ve Müdahale Sonrası

Her biri benzersiz kabartmalar ve süslemelerle bezenmiş mezar taşları, ait oldukları dönemin özelliklerini pek çok açıdan günümüze taşımaktadır. Mezar taşları, inanç ve geleneklere ait izler ile ölümle ilgili dua, edebi sözler, süsleme ve ikonografik anlamlar gibi pek çok tespiti Türk-İslam sanatı alanına sunmaktadır (Tüfekçioğlu, 2013, s. 550). Mezar taşlarında sanatkâr adını veren yazıtların yanı sıra, taşların üzerinde bulunan kitabeler belge niteliği açısından çok kıymetlidir (Çalış, 2019, s.181). Gevaş Selçuklu Mezarlığı, bir mezarlık olmanın ötesinde, tarih ve sanat tarihi gibi disiplinler açısından bir açık hava müzesi niteliğindedir. Bu tarihi alan, Selçuklu medeniyetinin izlerini keşfetmek isteyen gerek bilim insanları gerekse de ziyaretçiler için birinci elden önemli bir kaynaktır. Gevaş Selçuklu Mezarlığı, bölgedeki önemli kişilerin, ailelerin ve sıradan halkın defnedildiği genel bir mezarlık alanı olarak kullanılmıştır. Mezar taşlarının üzerinde, bölgede varlık göstermiş İlhanlı, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletlerinin yanı sıra, Hakkâri (İrisan) Beylerine ait izler de okunan kitabelerde açıkça görülmektedir. Bölge, XIV. ve XV. yüzyıllarda Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmenlerinin hâkimiyeti altındaydı. Ayrıca Hakkâri Beyliği'nin önde gelen kollarından İzzeddini Beyliği, bölgenin en etkin beyliklerindendir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Anadolu'yu fethetmesiyle birlikte Hakkâri Beyliği de Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir. Beylik, Osmanlı yönetimine bağlı yarı bağımsız bir şekilde varlık göstermiştir. Osmanlılar, Hakkâri Beyliği'ni doğu sınırlarını koruma amacıyla kullanmışlardır. Hakkâri Beyliği, bu dönemde bölgenin siyasi, kültürel ve sosyal yapısını şekillendiren önemli bir güç olarak yerini almıştır. Dolayısıyla Gevaş Selçuklu mezarlığı, Hakkâri beyleri ve emirlerinin de defnedildiği önemli bir mezarlıktır. Anadolu'yu bir Türk yurduna dönüştüren Selçuklular, tarih sahnesinde çok büyük bir devlet olarak yerini almıştır. Selçuklular, kültürel ve sanatsal geleneğiyle Anadolu'ya daha sonradan hükmedecek bütün Türk devletlerine önemli miraslar bırakmıştır. Selçuklulara ait ölü gömme gelenekleri ile sanatsal özellikleri, Gevaş Türk-İslam mezarlığında çok net bir şekilde görülmektedir. Mezar taşlarına nakşedilmiş geometrik ve bitkisel süslemeler ile yazı kuşakları başta olmak üzere diğer tüm bezeme öğeleri Selçuklu geleneğinde olduklarından, mezarlığa Selçuklu mezarlığı ismi de verilmiştir. Bu tarihi alanda birçok anıtsal mezar taşının yanı sıra, Selçukluların karakteristik özelliklerini yansıtan Halime Hatun Kümbeti de mezarlığı taçlandıran önemli bir diğer eserdir. Halime Hatun Kümbeti, Selçuklu sanat anlayışı ile mezar geleneğine bağlı olarak inşa edilmiş önemli bir yapıdır. Mezarlığın doğu kısmında yer alan bu anıtsal yapı, Selçuklu dönemi mimarisinin zarif örneklerinden biri olup, 1335 yılında Melik İzzettin tarafından kızı Halime Hatun için yapıldığı, yapının giriş kapısı üzerindeki kitabesinde yazılmaktadır.

G-19 375 Pafta Numaralı Mezar Taşı

Fotoğraf 3a
Başucu Şahidesi Dış Yüzü

Fotoğraf 3b
Başucu Şahidesi İç Yüzü

Fotoğraf 3c
Şahideye Müdahale Anı

Gevaş Selçuklu Mezarlığı'nda yer alan bu anıtsal mezar taşı, dikdörtgen formlu, tepesi dilimli sarık biçiminde düzenlenmiştir. Sarık şekilli başlığın dilimli olması, dini açıdan sembolik bir anlam taşıdığından kaynaklanmış olabilir. Mezar, iki metre uzunluğunda baş şahide ve sandukadan oluşmaktadır. Sanduka zamanla toprağa gömülmüştür (Foto: 3). Şahidesi sülüs hatla yazılmış satır araları ile etrafı dıştan çerçeve içerisine alınmıştır.

Fotoğraf 3d: Müdale Sonrası

Başucu Şahidesi: Şahidenin iç yüzünde 7 satır halinde yazılmış kitabe yer almaktadır.

Kitabenin Orijinal Metni:

هذه روضة السّعيد

الشّهيد المرحوم

المحتاج إلى رحمة

اللّه تعالى عمر

ابن الحاج نذر توفّى

في غرّة رجب سنة ثمان

و أربعون و سبعمائة

Kitabenin Okunuşu: Hâzâ ravzati es'said eş'şehid el-merhum el-muhtac ilâ rahmetillahi te'âlâ Ömer ibn el-Hâc Nezir teveffa fî ğurre-i Receb senete seman ve erb'une ve seb'amiete.

Kitabenin Türkçe Anlamı: Bu mezar (cennet bahçesi) saadete ve şehadete erişmiş, Allah'ın rahmetine kavuşmuş ve yüce Allah'ın rahmetine muhtaç Nezir oğlu Ömer'indir. 748 yılı Receb ayının başında vefat etmiş.

H-18 367 Pafta Numaralı Mezar Taşı

Fotoğraf 4a: Müdahale Öncesi

Fotoğraf 4b: Müdahale Anı

Şahide ve sandukalar çeşitli sebeplere bağlı olarak zemin yapılarının zamanla bozuldukları, taşların eğrildiği, düştüğü hatta tamamen gömüldüğü anlaşılmıştır. (Foto. 4a). Defin esnasında taşların sıkılaştırma işlemlerinin yeterince yapılamaması, alanın bir kısmının gevşet bir yapıya sahip olması ve define arama gibi birtakım olumsuzluklar, taşların zemin yapılarının ciddi bir şekilde bozulmasına neden olan başlıca faktörlerdir. Zemin blokaj işlemlerine geçilmeden açma olarak tanımladığımız taşların etrafındaki otlar alınarak zemin inme işlemi ile başlanmaktadır. Ardından müdahale için gerekli hazırlıklar yapılarak taşların müdahale

öncesi durumlarının fotoğrafları çekilerek belgeleme işlemi gerçekleştirilmiştir. Şahidelere müdahale edilebilmek üzere, caraskalar kurulur. Üç demir ayağına sahip caraskaların ayakları bir noktada birleştirilip üçayak (tripot) oluşturulur. Caraskala bağlanan kuşaklar müdahale edilecek şahideye sarıldıktan sonra taş gergiye alınır. Ardından taşların zeminine ulaşılarak, taşlar terazi de alınıp gerekli sıkıştırma işlemi yapıldıktan sonra, taşlar gereken yerlere bırakıldı. 2023 yılı sezonunda H-18, H-19, H-17 numaralı açmalarda 5 ile 10 cm arasında seviye kot inme işlemi ile statik dengesi bozulmuş, eğilmiş ve toprak altında kalan 50 mezar taşın zemin blokajı işlemi yapılmıştır (Foto. 4a,b)

Fotoğraf 4c: Liken Temizliği

Mezarlıkta bulunan taşların en çok maruz kaldığı olumsuz durum, likenlerdir. Likenler otsu bitkiler gurubunda yer alan bir çeşit biyolojik bozulma türüdür. Taşları saran bu tabaka zamanla kitabe ve süslemeleri yok etmektedir. Aynı zamanda taşların yapısını da bozmaktadır. Taşları öncelikli olarak teraziye alınarak zemin blokaj işlemi ile ilk günkü orijinal durumlarına kavuşturulduktan sonra, üzerlerine yapışmış likenler doğal yöntemlerle temizlik işlemleri restoratörler tarafından gerçekleştirilmektedir. Liken çalışmalarına başlamadan önce taşlara olası bir tahribatın önüne geçmesi adına taşlar saf su ile ıslatıldıktan sonra bisturi ve çeşitli diş araçları gibi mekânik aletler kullanılarak likenlerin temizlenme işlemi hassas bir şekilde yapılmaya başlanır. Likenler alındıktan sonra yüzeyler hafif sert fırçalarla süpürülür ve ardından saf su ile yıkanarak tüm kalıntıların ortadan kaldırılması sağlanmaktadır (Foto: 4c). 2023 sezonunda 13 sanduka ve 12 şahide olmak üzere toplam 25 mezar taşın likenlerine

müdahale edilmiştir.

Fotoğraf 4d: Şahidenin İç Yüzü

Fotoğraf 4e**:** Şahidenin Dış Yüzü

Başucu Şahidesi: Şahidenin iç yüzü sağ alt bordürden sol alt bordüre kadar ve çerçeve içinde de 7 satır halinde devam eden sülüs karakteri ile yazılmış kitabe mevcuttur.

Kitabenin Orijinal Metni:

هذا قبر السّعيد الشّهيد المرحوم المغفور المحتاج إلى رحمة اللّه تعالى

أمير احمد ابن حسام الدين توفى في رجب سنت ستة و أربعون و سبعمائة

Kitabenin Okunuşu: Hâzâ kabr es-said eş-şehid el-merhum el-mağfur el-muhtac ilâ rahmetillahi te'âlâ Emîr Ahmed bin Hüsameddin teveffâ fî Receb senete sittete ve erb'une ve seb'amiete.

Kitabenin Türkçe Anlamı: Bu kabir saadete ve şehadete erişmiş, Allah'ın rahmetine kavuşmuş ve günahları bağışlanmış, yüce Allah'ın rahmetine muhtaç Hüsameddin oğlu Emîr Ahmed'indir. 746 yılının Receb ayında vefat etmiş.

Şahidenin arka yüzü iki bölümlüdür. Şahidenin alınlık kısmında yan yana dik olarak düzenlenen üç bitkisel bezeme kuşağı bulunmaktadır. Bu kuşaklar birbirinin tekrarıdır. Helozonik olarak düzenlenen süslemede kıvrık dallar arasında palmetler yerleştirilmiştir. Bu bölümün altında paralel bir şekilde tek satırlık, celi sülüs yazılı Rahman suresi 26. ayeti bulunmaktadır.

Ayetin Orjinal Metni:

كل من عليها فان

Ayetin Okunuşu: Küllü men ‘aleyhâ fân(in)

Ayetin Türkçe Anlamı**:** Üzerinde (yerin üstünde) ne varsa fanidir.

Yazının altındaki gövde kısmında dikdörtgen çerçeve içine alınmış iç içe düzenlenmiş iki sivri kemerli niş yer almaktadır. En içteki sivri kemerin içinde kıvrık dal, rumi ve palmetler arasına gizlenen bir kandil göze çarpmaktadır. Kandilin askılarının ucuna da büyükçe yapılmış bir palmet motifi yerleştirilmiştir. Bu sivri kemerin dışında kalan bölümler, içi celi sülüs yazılı Âl-i İmran Suresi 18. ayeti bir sivri kemerle çevrelenmiştir.

Ayetin Orijinal Metni:

شهد الله انه لا إله الا هو والملئكة و اولوا العلم قائما بالقسط لا إله الا هو العزيز الحكيم

Ayetin Okunuşu:

Şehidallâhu ennehû lâ ilâhe illâ huve ve’l-melâiketu ve ulû’l-ilmi kâimen bil kıst (kısti), lâ ilâhe illâ huve’l azîzu’l-hakîm.

Ayetin Türkçe Anlamı:

Allah, hak ve adaleti ayakta tutarak, kendinden başka ilah olmadığını bildirdi; melekler ve ilim sahipleri de bunu ikrar ettiler. (Evet) O’ndan başka ilah yoktur; O mutlak güç ve hikmet sahibidir.

Fotoğraf 4d: Şahidenin Doğu Yüzü

Fotoğraf 4e: Şahidenin Batı Yüzü

Şahidenin yan yüzeylerinde kazıma tekniğiyle yazılmış yazı kuşakları bulunmaktadır. Ancak bu yazılarda tahribat yüksek olduğu için maalesef okunamamıştır.

SONUÇ

Gevaş Selçuklu Mezarlığı, ait olduğu dönemin kültürünü, sanatını ve mezar geleneğini yansıtan Anadolu'nun en büyük Türk İslam mezarlıklarından birisidir. Mezarlıklar kuşkusuz sadece vefat eden kişiye ait bilgileri bize aktarmazlar. Kabirler bir taraftan coğrafyaya ait bilgileri verirken, diğer taraftan taşların üzerindeki motifler ve işlemeler, dönemin kültürü ve el sanatları yeteneklerinin geldiği noktayı da gösterirler. Mezarlıktaki kitabeler incelendiğinde çoğunluğu XIV**.** yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Orta Çağ Dönemine tarihlenen Gevaş Türk İslam Mezarlığı Osmanlı öncesi Türk kültürünü yansıtan en önemli kaynakların başında gelmektedir. Sanatkârlar tarafından Selçuklu üslubunda her biri ayrı bir özenle hazırlanmış mezar taşları, bu döneme damga vurmuş pek çok Türk devletlerinin izlerini taşımaktadır. Anadolu'nun Türkleşmesi konusunda Gevaş Selçuklu Mezarlığı, tarih ve sanat tarihi disiplinleri açısından önemli kaynak ve kütüphane olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Güneybatı bölümü mezarlık alanında karelaj çalışmaları sürdürülerek, tespit edilen yeni mezarlar plana dahil edilerek numaralandırılmıştır. Fotoğraflamaların yanı sıra tespit edilen her mezarın yazıt ve bezeme öğeleri ile birlikte her bir taş için ayrı ayrı bir tanıtım bilgi fişi oluşturulmuştur. 2022 sezonunda olduğu gibi 2023 sezonu çalışmaları sonunda da gün yüzüne çıkarılan mezarlar oldukça önemlidir. Daha öncede ifade edildiği gibi çeşitli sebeplere bağlı olarak taşların b kısmı bir şekilde toprağa gömülmüşlerdi. Aslında ilk bakışta yüzyıllar boyunca toprağın altında kalan bu taşların durumu üzüntü verici gibi dursa da ortaya çıkarıldıktan sonra orijinal durumlarının korunduğunu görmek bizleri daha da heyecanlandırmıştır. Çalışma kapsamında karelaj haritasında kayıtları olmayan bu döneme ait sekiz adet sandukanın tespit edilmesi gerek bilim dünyası açısından gerekse de Türk sanatı ve kültürü açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Çalış E. (2019). Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı'nda bulunan Babacan bin Toman imzalı bir mezar taşı. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18, 177-192.

Çalış. E. (2023). Türk İslam mezar geleneğinde Gevaş Selçuklu Mezarlığı. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 62, 54-73.

Tarhan, T., Sevin, V. ve Aşan, B. (1989). T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Van-Gevaş Tarihi Türk Mezarlığı Kurtarma Kazısı, Onarım ve Çevre Düzeni Çalışmaları, 1988.

Tarhan, T., Sevin, V. ve Aşan, B. (1990). T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, XII. Kazı Sonuçları Toplantısı II, Van-Gevaş Tarihi Türk Mezarlığı Kurtarma Kazısı, Onarım ve Çevre Düzeni Çalışmaları, 1989.

Tüfekçioğlu. A. (2013). Siirt mezar taşlarında imzası bulunan sanatkârlar. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(25), 550- 564.